

ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ

The supremacy of the Son

1:1 Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλοι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, **2** ἐπ' ἐσχάτου¹ τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν.² **3** ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ³ καθαρισμόν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν⁴ ἡμῶν⁵ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ⁶ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, **4** τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.

He is superior to angels

5 Τίνι γὰρ εἶπέν ποτε τῶν ἀγγέλων, «Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε,» καὶ πάλιν, «Εγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς Πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς Υἱόν»; **6** Ὅταν δέ, πάλιν, εἰσαγάγῃ τὸν Πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην λέγει, «Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ.» **7** Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει, «Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα»· **8** πρὸς δὲ τὸν Υἱόν· «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος·⁷ Ῥάβδος Εὐθύτητος⁸ ἡ ῥάβδος⁸ τῆς βασιλείας σου. **9** Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέν σε,⁹ ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.» **10** Καί· «Σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί· **11** αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις—καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται· **12** καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς¹⁰ καὶ ἀλλαγῇσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν.»

13 Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἶρηκέν ποτε, «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»; **14** Οὐχὶ πάντες εἰσὶν

¹ ἐσχάτου f³⁵ P⁴⁶NA,B [95%] RP, HF, OC, CP, NU | ἐσχάτων [5%] TR

² τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 312 P⁴⁶NA,B, I [3%] NU

³ αὐτοῦ δι' ἑαυτοῦ f³⁵ (89.3%) RP, HF, OC, TR, CP | 1 NA,B (5.2%) NU | 23 (1%) | 121 (3.4%) | ~ 21 P⁴⁶ (0.3%) | part of a larger omission [homoioteleuton] (0.7%)

⁴ ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν f³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 231 P⁴⁶NA,B [5%] NU

⁵ ἡμῶν f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P⁴⁶NA,B [3%] NU

⁶ δεξιά f³⁵ P⁴⁶NA,B [90%] RP, HF, OC, TR, NU | 1 τοῦ θρόνου [10%] CP

⁷ αἰῶνος f³⁵ (98.6%) RP, HF, OC, TR, CP | 1 καὶ ἡ P⁴⁶NA,B (1.4%) NU

⁸ εὐθύτητος ἡ ράβδος f³⁵ (98.3%) RP, HF, OC, TR, CP | τῆς 13 P⁴⁶NA,B (1.2%) NU | 13 (0.3%) | --- X (I take it that 'Scepter of Uprightness' is a proper name, like 'Excalibur'; the Alexandrians missed it.)

⁹ [Our earliest MS that is extant here, P⁴⁶, does not have punctuation marks, and this is true of the earliest MSS in general. If they reflect the Autographs, then the noun phrase here is ambiguous between Vocative and Nominative. The Vocative has already occurred in verse 8.]

¹⁰ αὐτοὺς f³⁵ (98.8%) RP, HF, OC, TR, CP | 1 ὡς ἱμάτιον P⁴⁶NA,B (1.2%) NU

λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;

Do not neglect the great salvation

2:1 Διὰ τοῦτο, δεῖ περισσοτέρως ἡμᾶς προσέχειν¹ τοῖς ἀκουσθεῖσιν, μήποτε παραρρυῶμεν.² **2** Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοή ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν, **3** πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας;—ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη, **4** συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ σημείοις³ καὶ τέρασιν καὶ ποικίλαις δυνάμεσιν καὶ Πνεύματος Ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν.

Temporarily lower than angels

5 Οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξεν τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν· **6** διεμαρτύρατο δέ ποῦ τις λέγων· «Τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιμήσκη αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν; **7** Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους· δόξη καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν,⁴ **8** πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ.» Ἐν γὰρ τῷ⁵ ὑποτάξαι αὐτῷ⁶ τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον. Νῦν δὲ οὕτω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα.

9 Τὸν δὲ «βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον» βλέπομεν, Ἰησοῦν (διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου), «δόξη καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον»—ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσεται θανάτου.

“Bringing many sons into glory”

10 Ἐπρεπεν γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν Ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι. **11** Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες· δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, **12** λέγων, «Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου· ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε»· **13** καὶ πάλιν, «Ἐγὼ ἔσομαι πεποιοῦς ἐπ' αὐτῷ»· καὶ πάλιν, «Ἴδου ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός.»

14 Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν σαρκὸς καὶ αἵματος,⁷ καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχεν τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου—τοῦτ' ἐστὶν τὸν διάβολον—**15** καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. **16** (Οὐ

¹ ἡμας προσεχειν f³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 21 P⁴⁶ xA, B [5%] NU

² παραρρυωμεν f³⁵ [90%] RP, HF, OC, TR, CP | παραρυωμεν P⁴⁶ xA, B [10%] NU

³ σημειοις f³⁵ [35%] | 1 τε P⁴⁶ xA, B [65%] RP, HF, OC, TR, CP, NU

⁴ αυτον f³⁵ P⁴⁶ B (74.7%) RP, HF, OC, NU | 1 και κατεστησας 1 επι τα εργα των χειρων σου xA, C (25.3%) TR, CP

⁵ γαρ τω f³⁵ P⁴⁶ A, C [97%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 21 xB [3%] NU

⁶ αυτω f³⁵ xA, C [98%] RP, HF, OC, TR, CP [NU] | --- P⁴⁶ B [2%]

⁷ σαρκος και αιματος f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 321 P⁴⁶ xA, B, C [3%] NU

γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ¹ ἐπιλαμβάνεται.)
17 Ὅθεν ὥφειλεν κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται
καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς, τὰ πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι τὰς ἀμαρτίας τοῦ
λαοῦ. **18** Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεῖς, δύναται τοῖς πειραζομένοις
βοηθῆσαι.

The Apostle and High Priest of our confession

3:1 Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν
Ἀπόστολον καὶ Ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, Ἰησοῦν Χριστόν,² **2** πιστὸν
ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, ὡς καὶ Μωϋσῆς³ ἐν ὧ⁴ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. **3** Πλείονος
γὰρ δόξης οὗτος⁵ παρὰ Μωϋσῆν ἡξίωται, καθ' ὅσον⁶ πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ
οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν **4**—πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, ὁ
δὲ τὰ⁷ πάντα κατασκευάσας Θεός—**5** καί, Μωϋσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὧ τῷ οἴκῳ
αὐτοῦ ὡς θεράπων, εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων, **6** Χριστὸς δὲ ὡς Υἱὸς
ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἴκός ἐσμεν ἡμεῖς, ἐάνπερ⁸ τὴν παρρησίαν καὶ τὸ
καύχημα τῆς ἐλπίδος μέχρι τέλους βεβαίαν⁹ κατάσχωμεν.

The Holy Spirit's warning

7 Διό—καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· «Σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ
ἀκούσητε, **8** μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ
τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, **9** οὗ ἐπείρασάν με¹⁰ οἱ πατέρες ὑμῶν,
ἐδοκίμασάν με¹¹ καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα¹² ἔτη. **10** Διὸ

¹ ἄβρααμ f³⁵ [40%] | ἄβρααμ *rell* (This name is aspirated throughout the book, and the statement of evidence also obtains throughout the book.) [When Jehovah changed Abram's name to Abraham (Genesis 17:5) the intervocalic aspiration in Hebrew is adequately represented in English by 'h'; but so far as I know, there is no way in Greek to indicate intervocalic aspiration within a word—the only alternative to losing the aspiration altogether would be to place it at the beginning of the word.]

² ἰησοῦν χριστόν f³⁵ [97%] RP, HF, OC, CP | 1 P⁴⁶ ⲭA, B, C [3%] NU | ~ 21 TR

³ μωυσης *rell* | μωσης ⲭA, B [10%] TR (TR has the short form of the name throughout the book; the attestation varies, but does not exceed 25%.)

⁴ ὧ f³⁵ ⲭA, C [98%] RP, HF, OC, TR, CP [NU] | --- P^{13,46v} B [2%]

⁵ δοξης ουτος f³⁵ P¹³ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 21 P^{46v} ⲭA, B, C [3%] NU

⁶ καθ' ὅσον *rell* | καθόσον f³⁵ [30%] (I include this for the record, and so as not to lose sight of it, but since there is evidently no difference in meaning I stay with the conventional pointing. Because of the *theta* there is no ambiguity.)

⁷ τα f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P^{13,46} ⲭA, B, C [3%] NU

⁸ εανπερ f³⁵ P⁴⁶ A, C [97%] RP, HF, OC, TR, CP [NU] | εαν P¹³ B [3%] | καν ⲭ

⁹ μεχρι τελους βεβαιαν f³⁵ ⲭA, C (98%) RP, HF, OC, TR, CP | 3 (1.2%) | --- P^{13,46} B (0.8%) NU

¹⁰ με f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P^{13,46} ⲭA, B, C [3%] NU

¹¹ εδοκιμασαν με f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | εν δοκιμασια P^{13,46} ⲭA, B, C [3%] NU

¹² τεσσαρακοντα f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | τεσσερακοντα (P¹³) P⁴⁶ ⲭA, B, C [3%] NU

προσώχθισα¹ τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ² καὶ εἶπον,³ «Αὐεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδοὺς μου.» **11** ὥς ὥμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, «Εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου» —**12** βλέπετε, ἀδελφοί, μήποτε ἔσται ἐν τινὶ ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος· **13** ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ «Σήμερον» καλεῖται, ἵνα μὴ σκληρυνθῇ ἐξ ὑμῶν τις⁴ ἀπάτη τῆς ἁμαρτίας. **14** Μέτοχοι γὰρ γεγόναμεν τοῦ Χριστοῦ,⁵ ἅνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν, **15** ἐν τῷ λέγεσθαι, «Σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν ὥς ἐν τῷ παραπικρασμῷ.» **16** Τίνες γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν; Ἀλλ' οὐ πάντες οἱ ἐξελθόντες ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωϋσέος;⁶ **17** Τίσιν δὲ προσώχθισεν τεσσαράκοντα⁷ ἔτη; Οὐχὶ τοῖς ἁμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα ἔπεσεν⁸ ἐν τῇ ἐρήμῳ; **18** Τίσιν δὲ ὥμοσεν μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασιν; **19** Καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν διὰ⁹ ἀπιστίαν. **4:1** Φοβηθῶμεν οὖν, μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ¹⁰ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκεῖναι.

There is still a promised rest

2 Καί, γάρ ἐσμεν εὐηγγελισμένοι καθάπερ κακεῖνοι,¹¹ ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκριμένους¹² τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν. **3** Εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς τὴν¹³ κατάπαυσιν οἱ πιστεύσαντες, καθὼς εἶρηκεν, «Ὡς ὥμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, «Εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου» —καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γεννηθέντων, **4** εἶρηκεν γὰρ που περὶ τῆς ἐβδόμης οὕτως, «Καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ»· **5** καὶ ἐν τούτῳ, πάλιν, «Εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου.» **6** Ἐπεὶ οὖν ἀπολείπεται τινὰς εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν, καὶ οἱ πρότερον εὐαγγελισθέντες οὐκ εἰσηλθόν δι' ἀπειθείαν, **7** πάλιν τινὰ ὀρίζει ἡμέραν, «Σήμερον,» ἐν Δαυὶδ λέγων, μετὰ τοσοῦτον χρόνον (καθὼς εἴρηται),¹⁴

¹ προσώχθισα *rell* | προσώχθησα [15%]

² εκεινη **f**³⁵ C [97%] RP, HF, OC, TR, CP | ταυτη P^{13,46} **XA**, B [3%] NU

³ ειπον *rell* | ειπα CP

⁴ εξ υμων τις **f**³⁵ B [90%] RP, HF, OC, CP | ~ 312 P¹³ **XA**, C [10%] TR, NU

⁵ γεγοναμεν του χριστου **f**³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 231 (P¹³) P⁴⁶ **XA**, B, C [5%] NU

⁶ μωυσεος **f**³⁵ [40%] CP | μωυσεως **XB**, C [45%] RP, HF, OC, NU | μωσεως A [15%] TR

⁷ τεσσαρακοντα **f**³⁵ [98%] RP, HF, OC, TR, CP | τεσσερακοντα P⁴⁶ **XA**, B, C [2%] NU

⁸ επεσεν *rell* | επεσον [18%] | επεσαν [2%]

⁹ δια **f**³⁵ C [40%] | δι *rell*

¹⁰ δοκη *rell* | δοκει [25%]

¹¹ κακεινοι **f**³⁵ P⁴⁶ **XA**, B, C [90%] RP, HF, OC, TR, NU | εκεινοι [10%] CP

¹² συγκεκριμενους **f**³⁵ [83%] RP, HF, OC, CP [συγκεκριμενους 10%] | συγκεκριμενος TR | συγκεκριερασμενους (P⁴⁶ A, B) C [7%] NU | συνκεκερασμενος **X**

¹³ την **f**³⁵ **XA**, C [99%] RP, HF, OC, TR, CP [NU] | --- P^{13v,46} B [1%]

¹⁴ ειρηται **f**³⁵ [92%] RP, HF, OC, TR, CP | προειρηται P⁴⁶ **XA**, C [5%] NU | προειρηκεν B [3%]

«Σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν.»
8 Εἰ γὰρ αὐτοὺς¹ Ἰησοῦς κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας. **9** Ἄρα, ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. **10** Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ιδίων ὁ Θεός.

We must give an account

11 Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας. **12** Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διῴκνουμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε² καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν· καί, κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας. **13** Καὶ οὐκ ἔστιν κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος.

We have a Great High Priest

4:14 Ἔχοντες οὖν Ἀρχιερέα Μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς, Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας. **15** Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθεῖσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειραμένον³ δὲ κατὰ πάντα, καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας. **16** Προσερχώμεθα⁴ οὖν μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα λάβωμεν ἔλεον⁵ καὶ χάριν εὐρωμεν, εἰς εὐκαιρον βοήθειαν.

Qualifications for high priesthood

5:1 Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, **2** μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσιν καὶ πλανωμένοις, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περικεῖται ἀσθένειαν. **3** Καὶ διὰ ταύτην⁶ ὀφείλει, καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτως καὶ περὶ ἑαυτοῦ⁷ προσφέρειν ὑπὲρ⁸ ἁμαρτιῶν. **4** Καί, οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ⁹ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθάπερ¹⁰ καὶ¹¹ Ἀαρών.

Christ meets the qualifications

5 Οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασεν γεννηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ

¹ αὐτοὺς f³⁵ P⁴⁶NA,B,C [85%] RP,HF,OC,TR,NU | 1 ο [5%] | αὐτοὺς [10%] CP

² τε f³⁵ [90%] RP,HF,OC,TR,CP | --- P⁴⁶NA,B,C [10%] NU

³ πεπειραμενον f³⁵ C [98%] RP,HF,OC,TR,CP | πεπειρασμενον P⁴⁶NA,B [2%] NU

⁴ προσερχομεθα rell | προσερχομεθα [25%]

⁵ ελεον f³⁵ [96%] RP,HF,OC,TR,CP | ελεος P⁴⁶NA,B,C [4%] NU

⁶ δια ταυτην f³⁵ (90.7%) RP,HF,OC,TR,CP | δι αυτην P⁴⁶NA,B,C (6.2%) NU | 1 ταυτης (1.9%) | 1 ταυτα (1.2%)

⁷ εαυτου f³⁵ NA,C [98%] RP,HF,OC,TR,CP | αυτου P⁴⁶B [2%] NU

⁸ υπερ f³⁵ (93.1%) RP,HF,OC,TR,CP | περι P⁴⁶NA,B,C (6.4%) NU | --- (0.5%)

⁹ αλλα f³⁵ P⁴⁶NA,B,C [70%] RP,OC,CP,NU | αλλ ο [30%] HF,TR

¹⁰ καθαπερ f³⁵ [97%] RP,HF,OC,TR,CP | καθωσπερ P⁴⁶NA,B [3%] NU | καθως C

¹¹ και f³⁵ P⁴⁶NA,B,C [95%] RP,HF,OC,CP,NU | 1 ο [5%] TR

λαλήσας πρὸς αὐτόν, «Υἱός μου εἶ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε»· **6** καθὼς καὶ ἐν ἐτέρῳ λέγει, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»· **7** ὅς, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σῶζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων, προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, **8** καίπερ ὢν Υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθεν τὴν ὑπακοήν. **9** Καὶ τελειωθείς ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν¹ αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, **10** προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· **11** περὶ οὗ πολλὸς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος λέγειν, ἐπεὶ νωθοὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς.

“Let’s move on toward perfection”

12 Καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρειαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς τινὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, καὶ γεγόνατε χρειαν ἔχοντες γάλακτος, καὶ² οὐ στερεᾶς τροφῆς. **13** Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης, νήπιος γάρ ἐστιν. **14** Τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.

6:1 Διό, ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα,³ μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων καὶ πίστεως ἐπὶ Θεόν, **2** βαπτισμῶν διδαχῆς, ἐπιθέσεώς τε χειρῶν, ἀναστάσεώς τε νεκρῶν, καὶ κρίματος αἰωνίου. **3** Καὶ τοῦτο ποιή-σομεν⁴ ἄνπερ ἐπιτρέπη⁵ ὁ Θεός.

No one kills Jesus twice

4 Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γεννηθέντας Πνεύματος Ἁγίου, **5** καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, **6** καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν—ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας.

7 Γῆ γὰρ ἡ πιούσα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμενον⁶ ὑετὸν καὶ τίκτουσα βοτάνην εὐθετον ἐκείνοις δι' οὓς καὶ γεωργεῖται μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· **8** ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος, καὶ κατάρας ἐγγύς, ἥς τὸ τέλος εἰς καῦσιν.

¹ τοις υπακουουσιν αυτω πασιν **F**³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 4123 **P**⁴⁶ **KA**, B, C [5%] NU

² και **F**³⁵ A, B [98%] RP, HF, OC, TR, CP [NU] | --- **P**⁴⁶ **K** [2%]

³ φερωμεθα *rell* | φερομεθα [15%]

⁴ ποιησομεν **F**³⁵ **P**⁴⁶ **KB**, I' [40%] OC, TR, CP, NU | ποιησωμεν A, C [59%] RP, HF | ποιησαντες [1%]

⁵ επιτρεπη *rell* | επιτρεπει [15%]

⁶ πολλακις ερχομενον **F**³⁵ A, C [92%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 21 **P**⁴⁶ **KB** [5%] NU | 2 [1%] | one other variant [2%]

9 Πεπεισμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείσσονα¹—καὶ ἐχόμενα σωτηρίας—εἰ καὶ οὕτως λαλοῦμεν. **10** Οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν, καὶ τοῦ κόπου² τῆς ἀγάπης ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις καὶ διακονοῦντες. **11** Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν, πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος, ἄχρι τέλους· **12** ἵνα μὴ νωθοὶ γένησθε, μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίστεως καὶ μακροθυμίας κληρονομούντων τὰς ἐπαγγελίας.

Our secure anchor

13 Τῷ γὰρ Ἀβραάμ ἐπαγγελάμενος ὁ Θεός, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχεν μείζονος ὁμόσαι, ὥμοσεν καθ' ἑαυτοῦ, **14** λέγων, «Ἡ μὴν³ εὐλογῶν εὐλογήσω σε καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε.» **15** Καὶ οὕτως, μακροθυμήσας, ἐπέτυχεν τῆς ἐπαγγελίας.

16 Ἄνθρωποι μὲν⁴ γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὁμνύουσιν, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, **17** ἐν ᾧ περισσότερον βουλούμενος ὁ Θεὸς ἐπιδείξει τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ, **18** ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι⁵ Θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν,⁶ οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος· **19** ἥν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς, ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, **20** ὅπου Πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ Ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα.

Melchizedek, priest and king

7:1 Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδέκ—βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ⁷ ὑψίστου, ὁ⁸ συναντήσας Ἀβραάμ ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων καὶ εὐλογήσας αὐτόν, **2** ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν Ἀβραάμ (πρῶτον μὲν ἐρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ὁ ἐστὶν βασιλεὺς εἰρήνης), **3** ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος· μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ—μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές.⁹

¹ κρείσσονα f³⁵ P⁴⁶NA,B,C [85%] RP,HF,CP,NU | κρειττονα [15%] OC,TR

² του κοπου f³⁵ (87.8%) RP,HF,OC,TR,CP | 12 και (1%) | 1 σκοπου (1.9%) | --- P⁴⁶NA,B,C (9.3%) NU

³ η μην f³⁵ [90%] RP,HF,OC,TR,CP | ει 2 P⁴⁶NA,B [8%] NU | ει μη C | two other readings [2%] (If η is the older form, how could the change, ει→η, come about in the middle ages?)

⁴ μεν f³⁵ C [97%] RP,HF,OC,TR,CP | --- P⁴⁶NA,B [3%] NU

⁵ ψευσασθαι f³⁵ B [95%] RP,HF,OC,TR,CP | 1 τον P⁴⁶NA,C [5%] [NU]

⁶ εχωμεν f³⁵ P⁴⁶NA,B,C [70%] RP,HF,OC,TR,CP,NU | εχομεν [30%]

⁷ του rell | --- CP

⁸ ο f³⁵ P⁴⁶NA,C [92%] RP,HF,OC,TR,NU | ος NA,B,I [8%] | ω CP

⁹ διηνεκες rell | 1 εν ω και του αβρααμ προετιμηθη CP

Melchizedek greater than Abraham

4 Θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ¹ δεκάτην Ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης· 5 Καί, οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Λευὶ τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες ἐντολὴν ἔχουσιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαόν, κατὰ τὸν νόμον—τοῦτ' ἔστιν, τοὺς ἀδελφούς αὐτῶν—καίπερ ἐξεληλυθότας² ἐκ τῆς ὁσφύος Ἀβραάμ· 6 ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκεν τὸν³ Ἀβραάμ καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκεν. 7 Χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. 8 Καί, ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν, ἐκεῖ δὲ μαρτυρούμενος ὅτι ζῇ 9—καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, διὰ⁴ Ἀβραάμ καὶ Λευῖ, ὁ δεκάτας λαμβάνων, δεδεκάτῳται, 10 ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὁσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν ὅτε συνήντησεν αὐτῷ ὁ⁵ Μελχισεδέκ.

Melchizedek greater than Aaron

11 Εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν (ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ⁶ νενομοθέτητο),⁷ τίς ἔτι χρεῖα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; 12 (Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται.) 13 Ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἐτέρας μετέσχηκεν, ἀφ' ἧς οὐδεὶς προσέσχηκεν τῷ θυσιαστηρίῳ. 14 Πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης⁸ Μωϋσῆς^{9,10} ἐλάλησεν. 15 Καὶ περισσότερον ἔτι κατάδηλόν ἐστιν εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελχισεδέκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, 16 ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκινῆς¹¹ γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. 17 Μαρτυρεῖ¹² γὰρ ὅτι «Σὺ¹³ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.»

18 Ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγωγῆς ἐντολῆς διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές 19 (οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος), ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ.

¹ καὶ f³⁵ NA,C [98%] RP,HF,OC,TR,CP[NU] | --- P⁴⁶B [2%]

² ἐξεληλυθοτας *rell* | ἐξεληλυθοτες CP

³ τον f³⁵ A [96%] RP,HF,OC,TR,CP | --- P⁴⁶NA,B,C [4%] NU

⁴ δια f³⁵ A,C [92%] RP,HF,OC,TR,CP | δι P⁴⁶NA,B [8%] NU

⁵ ο f³⁵ A [92%] RP,HF,OC,TR,CP | --- P⁴⁶NA,B,C [8%] NU

⁶ αὐτῇ f³⁵ [90%] RP,HF,OC,TR,CP | αὐτῆς P⁴⁶NA,B,C [5%] NU | αὐτὴν [5%]

⁷ νενομοθετητο f³⁵ [94%] RP,HF,OC,TR,CP | νενομοθετῆται P⁴⁶NA,B,C [6%] NU

⁸ ἱερωσύνης f³⁵ (90.4%) RP,HF,OC,TR,CP | ἱεροσύνης (6.4%) | ἱερεῶν P⁴⁶NA,B,C (3.1%) NU (Wherever ἱερωσύνης occurs, the alternate spelling also occurs, its attestation not exceeding 10%.)

⁹ μωυσης f³⁵ P⁴⁶NA,B,C (75.3%) RP,HF,OC,CP,NU | μωσῆς (24.7%) TR

¹⁰ οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης μωυσης f³⁵ (95.1%) RP,HF,OC,TR,CP | ~ 2314 A,B,C (1.7%) NU | ~ 2341 P⁴⁶A (1.9%) | ~ 1423 (1.2%)

¹¹ σαρκινῆς f³⁵ P⁴⁶NA,B,C [50%] NU | σαρκικῆς [50%] RP,HF,OC,TR,CP

¹² μαρτυρεῖ f³⁵ C [97%] RP,HF,OC,TR,CP | μαρτυρεῖται P⁴⁶NA,B [3%] NU

¹³ συ f³⁵ NA,B,C [70%] RP,HF,OC,TR,CP,NU | 1 εἰ P⁴⁶ [29%] | --- [1%]

20 Καί, καθ' ὅσον οὐ χωρὶς ὀρκωμοσίας **21**—οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὀρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γεγονότες, ὁ δὲ μετὰ ὀρκωμοσίας διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν· «Ὡμοσεν Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»¹—**22** κατὰ τοσοῦτον² κρείττονος³ διαθήκης γέγονεν ἑγγυος Ἰησοῦς. **23** Καί, οἱ μὲν πλείονές εἰσιν γεγονότες ἱερεῖς διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν· **24** ὁ δέ, διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην. **25** Ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύνатаι τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ⁴ αὐτῶν.

26 Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν⁵ ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς—ὁσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος—**27** ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν⁶ ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ· τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ ἑαυτὸν ἀνενέγκας. **28** Ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς ἔχοντας ἀσθένειαν, ὁ λόγος δὲ τῆς ὀρκωμοσίας, τῆς μετὰ τὸν νόμον, Υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον.

Priest and Mediator of a better covenant

8:1 Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις· Τοιοῦτον ἔχομεν Ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς Μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, **2** τῶν ἁγίων Λειτουργός, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ⁷ οὐκ ἄνθρωπος. **3** Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρά τε καὶ θυσίας καθίσταται (ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον ὃ προσενέγκοι)⁸ **4**—εἰ μὲν γὰρ⁹ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς, ὄντων τῶν ἱερέων¹⁰ τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν¹¹ νόμον τὰ δῶρα· **5** οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσιν τῶν ἐπουρανίων (καθὼς κεχηρμάτισται Μωϋσῆς μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν· «Ὅρα γάρ,» φησιν, «ποιήσεις¹² πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ

¹ κατα την ταξιν μελχισεδεκ f³⁵ A (97.9%) RP, HF, OC, TR, CP | --- P⁴⁶B, C (1.9%) NU | N omits whole quote

² τοσουτον f³⁵ [94%] RP, HF, OC, TR, CP | τοσουτο P⁴⁶XA, B, C [5%] NU | τοσουτω [1%]

³ κρείττονος f³⁵ P⁴⁶A [96%] RP, HF, OC, TR, CP | και 1 XB, C [3%] [NU] | --- [1%]

⁴ εντυγχανειν υπερ rell | ~ 21 CP

⁵ ημιν f³⁵ XC [98%] RP, HF, OC, TR, CP | 1 και P⁴⁶A, B [2%] NU

⁶ καθ' ἡμεραν rell | καθημέραν f³⁵ [30%] (I include this for the record, and so as not to lose sight of it, but since there is evidently no difference in meaning I stay with the conventional pointing. Because of the *theta* there is no ambiguity.)

⁷ και f³⁵ A [97%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P⁴⁶XB [3%] NU

⁸ προσενεγκοι f³⁵ [20%] | προσενεγκη rell (Optative or Subjunctive?)

⁹ γαρ f³⁵ [96%] RP, HF, OC, TR, CP | ουν P⁴⁶XA, B [4%] NU

¹⁰ των ιερων f³⁵ (93.8%) RP, HF, OC, TR, CP | 2 (1.7%) | --- P⁴⁶XA, B (4.5%) NU

¹¹ τον f³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P⁴⁶XA, B [5%] NU

¹² ποιησεις f³⁵ XA, B [95%] RP, HF, OC, CP, NU | ποιησης [5%] TR | --- P⁴⁶

ὄρειν)»—6 νυνι¹ δὲ διαφορωτέρας τέτευχεν² λειτουργίας, ὅσῳ καὶ³ κρείττονός ἐστιν διαθήκης Μεσίτης, ἣτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίας νενομοθέτηται.

A new covenant

7 Εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος·
8 μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς⁴ λέγει·

«Ἰδοὺ, ἡμέραι ἔρχονται,» λέγει Κύριος, «καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν—9 οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν,» λέγει Κύριος.

10 «Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη ἦν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας,» λέγει Κύριος, «διδούς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν. 11 Καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον⁵ αὐτοῦ καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, «Γνῶθι τὸν Κύριον»· ὅτι πάντες εἰδήσουσιν με, ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν⁶ ἕως μεγάλου αὐτῶν. 12 Ὅτι ἵλεως⁷ ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν⁸ οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι.»

13 Ἐν τῷ λέγειν «καινὴν» πεπαλαίωκεν τὴν πρώτην· τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ.

The earthly sanctuary

9:1 Εἶχεν μὲν οὖν καὶ⁹ ἡ πρώτη¹⁰ δικαιώματα λατρείας τό τε ἅγιον

¹ νυνι f³⁵ NA [98%] RP, HF, OC, TR, CP[NU] | νυν P⁴⁶B [2%]

² τετευχεν f³⁵ B [40%] OC, TR | τετυχεν P⁴⁶NA [50%] RP, HF, NU | τετυχηκεν [10%] CP (These are alternate forms of the perfect [apparently], so the meaning remains the same; τετυχεν appears to be a simplification of the older form.)

³ καὶ rell | --- [10%] CP

⁴ αὐτοῖς f³⁵ P⁴⁶B [90%] RP, HF, OC, TR, CP | αὐτοὺς NA, I [10%] NU

⁵ πλησίον f³⁵ [35%] TR | πολιτην P⁴⁶NA, B [65%] RP, HF, OC, CP, NU

⁶ αὐτῶν f³⁵ [85%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P⁴⁶NA, B [15%] NU

⁷ ἵλεως rell | ἵλεος [15%]

⁸ καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν f³⁵ A (94.4%) RP, HF, OC, TR, CP | 123 (1.8%) | --- P⁴⁶XB (3.5%) NU | 12 ἀδικιῶν 4 (0.4%)

⁹ καὶ f³⁵ NA [97%] RP, HF, OC, TR, CP[NU] | --- P⁴⁶B [3%]

¹⁰ πρώτη f³⁵ P⁴⁶NA, B [70%] RP, HF, CP, NU | 1 σκηνὴ f³⁵pt [30%] OC, TR (All of chapter 8 is about a new and better covenant, compared to the first one, and the last verse (13) has “the first”. This is repeated at the beginning of 9:1, and ‘covenant’ is to be understood in both places; two MSS actually supply the word. However, since verse 2 refers to the ‘Holy Place’ as the first tabernacle, somewhere along the line someone misunderstood verse 1 and officiously added ‘tabernacle’ (not to be found in any early MS, nor in a considerable majority of the Byzantine MSS). Here we have evidence that the copyists faithfully

κοσμικόν. **2** Σκηνή γὰρ κατεσκευάσθη· ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἢ τε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἣτις λέγεται Ἅγια· **3** μετὰ δὲ τὸ δευτέρον καταπέτασμα σκηνὴ ἡ λεγομένη Ἅγια Ἁγίων, **4** χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσῇ ἔχουσα τὸ μάννα καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης· **5** ὑπεράνω δὲ αὐτῆς Χερουβὶμ¹ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον (περὶ ὧν οὐκ ἔστιν νῦν λέγειν κατὰ μέρος).

The service of that sanctuary

6 Τούτων δὲ οὕτως κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διὰ παντὸς εἰσίσαισι οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, **7** εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων· **8** τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου μήπω πεφανερῶσθαι² τὴν τῶν Ἀγίων ὁδὸν ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχούσης στάσιν· **9** ἣτις παραβολὴ εἰς τὸν καιρὸν τὸν³ ἐνεστηκότα, καθ' ὃν⁴ δῶρά τε καὶ θυσίαι προσφέρονται μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα—**10** μόνον ἐπὶ βρώμασιν καὶ πόμασιν καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς καὶ⁵ δικαιώμασιν⁶ σαρκός, μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα.

Christ serves in the heavenly sanctuary

11 Χριστὸς δὲ παραγενόμενος Ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων⁷ ἀγαθῶν διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς οὐ χειροποιήτου, τοῦτ' ἔστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, **12** οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ Ἅγια, αἰώνιαν λύτρωσιν εὐρόμενος.⁸ **13** Εἰ γὰρ τὸ αἷμα

reproduced the exemplar they were copying; few of them would be analyzing the text as they went along. However, to put ‘tabernacle’ in verse 1 is clearly inaccurate, since the first tent, the Holy Place, did not contain the Holy of Holies; they were separated by a heavy curtain. The ‘earthly sanctuary’, end of verse 1, did indeed contain both places, and was itself part of the first covenant. So then, although the first form is attested by a minority of MSS within the family, I consider that it reproduces the archetype, beyond reasonable doubt.)

¹ χερουβιμ f³⁵ (A) [98%] RP, HF, OC, TR, CP | χερουβιν P⁴⁶ B (B) [2%] NU

² πεφανερῶσθαι rell | πεφανῶσθαι CP

³ τον rell | τουτον CP

⁴ ον f³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ην A, B [5%] NU ον f³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ην A, B [5%] NU

⁵ και f³⁵ B (95.4%) RP, HF, OC, TR, CP | --- P⁴⁶ A (4.6%) NU

⁶ δικαιώμασιν f³⁵ (94.2%) RP, HF, OC, TR, CP | δικαιώματα P⁴⁶ A, B (5.5%) NU | two other readings (0.4%)

⁷ μελλόντων f³⁵ A (97.5%) RP, HF, OC, TR, CP | 1 των (1.4%) | γενομενων (P⁴⁶) B (1.1%) NU

⁸ ευρομενος f³⁵ [20%] | ευραμενος f^{35pt} rell (2nd aorist or 1st aorist? These are alternate spellings of the same form, so it is not a proper variant; they are two ways of saying the same thing. The Byzantine MSS massively attest the ‘a’, which presumably influenced some copyists; the better family representatives have the ‘o’.)

ταύρων καὶ τράγων,¹ καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους, ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, **14** πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ Πνεύματος Ἁγίου² ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἁμωμον τῷ Θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ὑμῶν³ ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι; **15** Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς Μεσίτης ἐστίν, ὅπως—θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων—τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας.

The earthly sanctuary inaugurated with blood

16 Ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου.⁴ **17** διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος. **18** Ὅθεν οὐδὲ⁵ ἡ πρώτη χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνισται· **19** λαληθείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς κατὰ⁶ νόμον ὑπὸ Μωϋσέως⁷ παντὶ τῷ⁸ λαῷ, λαβὼν τὸ αἷμα τῶν μόσχων καὶ τράγων,⁹ μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ βιβλίον καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐρράντισεν,¹⁰ **20** λέγων, «Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης ἧς ἐνετείλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός.» **21** Καὶ τὴν σκηνὴν δὲ καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵματι ὁμοίως ἐρράντισεν. **22** Καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἵμα-τεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις.

The heavenly sanctuary inaugurated with Christ's blood

23 Ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρίζεσθαι, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρείττοσιν θυσίαις παρὰ ταύτας.¹¹ **24** Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσηλθεν¹² ὁ¹³ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· **25** οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτόν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ Ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἁλλοτρίῳ **26**—ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν

¹ ταυρων και τραγων f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 321 P⁴⁶ NA, B [3%] NU

² αγιου f³⁵ [29%] | 1 αιωνιου [1%] | αιωνιου *rell* (The majority reading is certainly inviting.)

³ υμων f³⁵ & [85%] RP, HF, OC, TR | ημων A [15%] CP, NU (Codex B is no longer available from here to the end.)

⁴ διαθεμενου f³⁵ NA, B [88%] RP, HF, OC, TR, NU | διατιθεμενου [12%] CP

⁵ ουδε f³⁵ A, C [55%] NU | ουδ & [45%] RP, HF, OC, TR, CP | ουθ P⁴⁶

⁶ κατα f³⁵ & [85%] RP, HF, TR, CP | 1 τον P⁴⁶ A, C [15%] OC, NU

⁷ μωυσεως f³⁵ [35%] CP | μωυσεως & C [45%] RP, HF, OC, NU | μωσεως A [20%] TR

⁸ τω *rell* | --- CP

⁹ και τραγων f³⁵ (78%) RP, HF, OC, TR, CP | 1 των 2 NA, C (5.1%) [NU] | --- P⁴⁶ (16.2%) | two other readings (0.7%)

¹⁰ ερραντισεν f³⁵ [85%] RP, HF, OC, TR, CP, N-A | εραντισεν P⁴⁶ NA, C [15%] UBS (Also in verse 21.)

¹¹ ταυτας *rell* | ταυταις CP

¹² αγια εισηλθεν f³⁵ C [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 21 P⁴⁶ NA [5%] NU

¹³ ο f³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P⁴⁶ NA, C [5%] NU

ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· νῦν¹ δέ, ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτησιν² ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. **27** Καί, καθ’ ὅσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις, **28** οὕτως καὶ³ ὁ Χριστός, ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας—ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν.

Animal blood is insufficient

10:1 Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ’ ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς οὐδέποτε δύναται⁴ τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι. **2** Ἐπεὶ οὐκ⁵ ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι, διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἔτι συνείδησιν ἁμαρτιῶν τοὺς λατρεύοντας, ἅπαξ κεκαθαρμένους;⁶ **3** Ἀλλ’ ἐν αὐταῖς ἀνάμνησις ἁμαρτιῶν κατ’ ἐνιαυτόν, **4** ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας.

“I have come to do your will, O God”

5 Διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει· «Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· **6** ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας.⁷ **7** Τότε εἶπον, ‘Ἰδοὺ ἤκω—ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ—τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου.» **8** Ἀνώτερον λέγων ὅτι «Θυσίαν καὶ προσφορὰν⁸ καὶ ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ εὐδόκησας» (αἵτινες κατὰ τὸν⁹ νόμον προσφέρονται), **9** τότε εἶρηκεν, «Ἰδοὺ ἤκω τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου.»¹⁰ Ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ. **10** Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν οἱ¹¹ διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος¹² Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ.

¹ νυν **f**³⁵ [92%] RP, HF, OC, TR, CP | νυνι **NA, C** [8%] NU

² αθετησιν **f**³⁵ P⁴⁶C [98%] RP, HF, OC, TR, CP | 1 της **NA, I** [2%] [NU]

³ και **f**³⁵ P⁴⁶**NA, C** [95%] RP, HF, OC, CP, NU | --- [5%] TR

⁴ δυναται **f**³⁵ P⁴⁶ [40%] OC, TR, CP, NU | δυνανται **NA, C** [59%] RP, HF | --- [1%] (The subject of the verb is ‘the law’ [sg], not ‘the sacrifices’ [pl]; P⁴⁶ preserves the correct reading.)

⁵ ουκ *rell* | --- [5%] CP

⁶ κεκαθαρμενους **f**³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | κεκαθαρισμενους P⁴⁶**NA** [4%] NU | κεκαθερισμενους A, C [1%]

⁷ ευδοκησας *rell* | ηυδοκησας C [15%] (This statement obtains in verse 8 below as well.)

⁸ θυσιαν και προσφοραν **f**³⁵ I [96%] RP, HF, OC, TR, CP | θυσιας 2 προσφορας **NA, C** [4%] NU

⁹ τον **f**³⁵ [90%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P⁴⁶**NA, C** [10%] NU

¹⁰ ο θεος το θελημα σου **f**³⁵ (71.6%) RP, HF, OC, TR | 12 μου 345 (2.6%) | ~ 34512 (5.4%) | ~ 34512 μου (4.5%) CP | 345 P⁴⁶**NA, C** (15.1%) NU | three other variants (0.9%)

¹¹ οι **f**³⁵ [90%] RP, HF, TR, CP | --- P⁴⁶**NA, C** [9%] OC, NU | ημεις [1%]

¹² σωματος **f**³⁵ P⁴⁶**NA, C** [95%] RP, HF, CP, NU | 1 του [5%] OC, TR

Christ perfects forever

11 Καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς¹ ἔστηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας· **12** αὐτὸς² δέ, μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν εἰς τὸ διηνεκές, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· **13** τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ, **14** μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκές τοὺς ἁγιαζομένους.

15 Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, μετὰ γὰρ τὸ προειρηκέναι·³ **16** «*Ἀὕτη ἡ διαθήκη ἦν διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας,*» λέγει Κύριος, «*διδούς νόμους μου ἐπὶ καρδίας αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν*⁴ αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς,⁵ **17** καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ⁶ ἔτι.» **18** Ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων,⁷ οὐκέτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας.

Hold fast the confession of hope

19 Ἐχοντες οὖν, ἀδελφοί, παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Ἀγίων ἐν τῷ αἵματι⁸ Ἰησοῦ, **20** ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοῦτ' ἔστιν, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, **21** καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, **22** προσερχώμεθα⁹ μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἔρραντισμένοι¹⁰ τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς καὶ λελουμένοι¹¹ τὸ σῶμα¹² ὕδατι καθαρῷ. **23** Κατέχωμεν¹³ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ, πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος. **24** Καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων, **25** μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν (καθὼς ἔθος τισίν), ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσιν τὴν ἡμέραν.

A severe warning

26 Ἐκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, **27** φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως καὶ πυρὸς ζήλος ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους. **28** Ἀθετήσας τις

¹ ἱερεὺς f³⁵ P^{46,79v} ⲭ [80%] RP, HF, OC, TR, NU | ἀρχιερεὺς A, C [20%] CP

² αὐτός f³⁵ [92%] RP, HF, OC, TR, CP | οὗτος P^{13,46,79v} ⲭ A, C [8%] NU

³ προειρηκεναι f³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ειρηκεναι P^{13,46} ⲭ A, C [5%] NU

⁴ ἐπὶ τῶν διανοιῶν f³⁵ (91.6%) RP, HF, OC, TR, CP | 1 τὴν διανοίαν P^{13,46} ⲭ A, B, C, I (4.2%) NU | εἰς τὴν διανοίαν (3.5%) | --- [homoioteleuton] (0.7%)

⁵ αὐτούς *rell* | 1 ὑστερον λεγει [15%] | 1 τότε ειρηκεν [1%]

⁶ μνησθω f³⁵ P⁴⁶ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | μνησθησομαι P¹³ ⲭ A, C, I [3%] NU

⁷ τούτων f³⁵ P⁴⁶ A, C [95%] RP, HF, OC, TR, NU | αὐτῶν [5%] CP | --- ⲭ

⁸ αἵματι *rell* | 1 τοῦ OC

⁹ προσερχώμεθα f³⁵ P¹³ ⲭ A, C [60%] RP, HF, OC, TR, CP, NU | προσερχομεθα (P⁴⁶) [40%]

¹⁰ ἐρραντισμένοι f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | ρεραντισμένοι P⁴⁶ ⲭ A, C [3%] NU

¹¹ λελουμένοι f³⁵ P⁴⁶ A, C [95%] HF, OC, TR, CP | λελουσμένοι ⲭ [5%] RP, NU

¹² τὸ σῶμα *rell* | τῷ σῶματι [15%]

¹³ κατεχωμεν *rell* | κατεχομεν [20%]

νόμον Μωϋσέος¹ χωρίς οίκτιρμων ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶν² μάρτυσιν ἀποθνήσκει. **29** Πόσω, δοκεῖτε, χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας; **30** Οἶδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα, «Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος»·³ καὶ πάλιν, «Κύριος κρινεῖ⁴ τὸν λαὸν αὐτοῦ.» **31** Φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος.

A word of encouragement

32 Ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας ἐν αἷς, φωτισθέντες, πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων· **33** τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσιν θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων⁵ γενηθέντες. **34** Καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου⁶ συνεπαθήσατε· καί, τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν ἑαυτοῖς⁷ κρείττονα ὑπαρξιν ἐν οὐρανοῖς⁸ καὶ μένουσαν.

35 Μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παρρησίαν ὑμῶν, ἥτις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην.⁹ **36** Ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρεῖαν ἵνα, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν. **37** «Ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον,¹⁰ ὁ ἐρχόμενος ἤξει καὶ οὐ χρονιεῖ.¹¹ **38** Ὁ δὲ δίκαιος¹² ἐκ πίστεως ζήσεται, καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ.» **39** Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίησιν ψυχῆς.¹³

About faith

11:1 Ἔστιν δὲ πίστις ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. **2** Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. **3** Πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα¹⁴ γεγονέναι.

Abel, Enoch, Noah

4 Πίστει πλείονα θυσίαν Ἀβελ¹⁵ παρὰ Κάιν προσήνεγκεν τῷ Θεῷ, δι' ἧς

¹ μωυσεος f³⁵ [30%] CP | μωυσεως NC [55%] RP, HF, OC, NU | μωσεως A [15%] TR

² τρισιν rell | τρισι OC

³ λεγει κυριος f³⁵ A (96%) RP, HF, OC, TR, CP | --- P^{13v, 46} NC (4%) NU

⁴ κυριος κρινει f³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 21 NC [4%] NU | 2 [1%]

⁵ αναστρεφομενων rell | αναστρεφωμενων CP

⁶ δεσμοις μου f³⁵ NC (92.1%) RP, HF, OC, TR, CP | 1 P⁴⁶ (1.6%) | δεσμοις A (6.3%) NU

⁷ εαυτοις f³⁵ [91%] CP, RP, HF | εν 1 [4%] OC, TR | εαυτους P^{13, 46} NC [4%] NU | --- [1%]

⁸ εν ουρανοις f³⁵ (97%) RP, HF, OC, TR, CP | 1 τοις 2 (0.9%) | --- P^{13, 46} NC (1.7%) NU | two other variants (0.3%)

⁹ μισθαποδοσιαν μεγαλην f³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 21 P⁴⁶ NC [5%] NU

¹⁰ οσον rell | --- [15%] | οθεν [1%]

¹¹ χρονιει f³⁵ A [98%] RP, HF, OC, TR, CP | χρονισει P⁴⁶ NC [2%] NU

¹² δικαιος f³⁵ P¹³ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | 1 μου P⁴⁶ NC [3%] NU

¹³ ψυχης rell | --- CP

¹⁴ τα βλεπομενα f³⁵ [96%] RP, HF, OC, TR, CP | το βλεπομενον P¹³ NC [4%] NU

¹⁵ αβελ f³⁵ [80%] RP, OC, TR, CP | αβελ NC [20%] HF, NU

ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ δι' αὐτῆς, ἀποθανών, ἔτι λαλεῖται.¹ **5** Πίστει Ἐνώχ² μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ εὐρίσκετο³ διότι μετέθηκεν⁴ αὐτὸν ὁ Θεός· πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ⁵ μεμαρτύρηται εὐηρεστηκέναι⁶ τῷ Θεῷ.

6 Χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαρεσθῆσαι, πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἔστιν καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. **7** Πίστει, χρηματισθεὶς Νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐλαβηθεὶς, κατεσκεύασεν κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, δι' ἧς κατέκρινεν τὸν κόσμον καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος.

Abraham and Sarah

8 Πίστει, καλούμενος Ἀβραάμ, ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν⁷ εἰς τὸν⁸ τόπον ὃν ἡμελλεν⁹ λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν καὶ ἐξῆλθεν, μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἔρχεται.

9 Πίστει παρώκησεν¹⁰ εἰς¹¹ γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἄλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας, μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς· **10** ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσιν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός.

11 Πίστει καὶ αὐτὴ Σάρρα¹² δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβεν, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν,¹³ ἐπεὶ πιστὸν ἠγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον. **12** Διὸ καὶ ἄφ' ἐνὸς ἐγεννήθησαν,¹⁴ καὶ ταῦτα νεκρωμένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ ὡς ἡ¹⁵ ἄμμος¹⁶ ἢ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἢ ἀναρίθμητος.

¹ λαλεῖται f³⁵ [91%] RP, HF, OC, TR, CP | λαλεῖ P^{13,46} NA [8%] NU | μαρτυρεῖται [1%]

² ἐνώχ f³⁵ [80%] OC, TR, CP | ἐνώχ NA [20%] RP, HF, NU

³ ἐνώχ f³⁵ [80%] OC, TR, CP | ἐνώχ NA [20%] RP, HF, NU

⁴ μετεθηκεν *rell* | μετετεθηκεν N [10%] | μετατεθηκεν [2%] CP

⁵ αὐτοῦ f³⁵ [96%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P^{13,46} NA [4%] NU

⁶ εὐηρεστηκεναι f³⁵ P⁴⁶ N [75%] RP, HF, OC, TR, CP | εὐαρεσθηκεναι A [25%] NU (Soden here mentions K^r specifically for the second time and assigns it to the minority reading, but he is certainly in error.)

⁷ ἐξελθεῖν *rell* | ἐξελθων CP

⁸ τὸν f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P⁴⁶ NA [3%] NU

⁹ ἡμελλεν f³⁵ P⁴⁶ NA [75%] RP, HF, TR, NU | εμελλεν [25%] OC, CP

¹⁰ παρώκησεν f³⁵ P⁴⁶ NA [90%] RP, HF, OC, TR, NU | 1 αβρααμ [10%] CP

¹¹ εἰς f³⁵ P⁴⁶ NA [80%] RP, HF, CP, NU | 1 τὴν [20%] OC, TR (Soden here mentions K^r specifically for the third time and assigns it to the minority reading, but he is certainly in error.)

¹² σαρρα f³⁵ P^{13v} NA [84%] RP, HF, OC, TR | 1 στείρα P⁴⁶ [2%] NU | 1 ἡ στείρα [4%] | 1 στείρα οὐσα [10%] CP

¹³ ἔτεκεν f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P^{13v,46} NA [3%] NU

¹⁴ ἐγεννηθησαν f³⁵ N [90%] RP, HF, OC, TR, CP, NU | ἐγεννηθησαν P⁴⁶ A [10%] Nestle²⁴

¹⁵ ὡς ἡ f³⁵ P⁴⁶ NA [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ὡσει [5%] TR

¹⁶ ἄμμος *rell* | ἄμμος CP

Seeking a heavenly homeland

13 Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες—μὴ λαβόντες¹ τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες² καὶ ἀσπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς. **14** Οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσιν. **15** Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀφ' ἧς ἐξῆλθον,³ εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. **16** Νῦν⁴ δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τοῦτ' ἔστιν, ἐπουρανίου. Διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ Θεὸς Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν· ἡτοίμασεν γὰρ αὐτοῖς πόλιν.

Patriarchs

17 Πίστει προσεήνοχεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαάκ, πειραζόμενος· καί, τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος, **18** πρὸς ὃν ἐλαλήθη ὅτι «Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα,» **19** λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός· ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο.

20 Πίστει⁵ περὶ μελλόντων εὐλόγησεν Ἰσαάκ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἡσαΐ.⁶ **21** Πίστει Ἰακώβ, ἀποθνήσκων, ἕκαστον τῶν υἱῶν Ἰωσήφ εὐλόγησεν, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ. **22** Πίστει Ἰωσήφ, τελευτῶν, περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσεν καὶ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνετείλατο.

Moses

23 Πίστει Μωϋσῆς, γεννηθεὶς, ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ, διότι εἶδον ἀστεῖον τὸ παιδίον, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως. **24** Πίστει Μωϋσῆς, μέγας γενόμενος, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραῶ, **25** μᾶλλον ἐλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν, **26** μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν Αἰγύπτου⁷ θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέβλεπεν γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν. **27** Πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως, τὸν γὰρ Ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησεν. **28** Πίστει πεποίηκεν τὸ Πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν. **29** Πίστει διέβησαν τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς,⁸ ἧς πεῖραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν.

¹ λαβόντες **f**³⁵ **P**⁴⁶ (90.3%) **RP, HF, OC, TR, CP** | κομισάμενοι **NI** (8.8%) **NU** | προσδεξάμενοι **A** [alone] | --- (0.7%)

² ἰδόντες **f**³⁵ **P**⁴⁶ **NA** [98%] **RP, HF, OC, CP, NU** | 1 καὶ πεισθέντες [2%] **TR**

³ ἐξῆλθον **f**³⁵ (96.8%) **RP, HF, OC, TR, CP** | ἐξεβησαν **P**^{46v} **NA** (2.8%) **NU** | two other variants (0.4%)

⁴ νυν **f**³⁵ **P**⁴⁶ **NA** [95%] **RP, HF, OC, CP, NU** | νυνι [5%] **TR**

⁵ πιστει **f**³⁵ **N** [92%] **RP, HF, OC, TR, CP** | 1 καὶ **P**⁴⁶ **A** [8%] **NU**

⁶ ἡσαν **f**³⁵ [30%] | ἦσαν **NA** [70%] **RP, HF, OC, TR, CP, NU**

⁷ αιγυπτου **f**³⁵ **N** [84%] **RP, HF, OC, CP, NU** | εν 1 **A** | εν αιγυπτω [15%] **TR** | αιγυπτιων [1%]

⁸ ξηρας **f**³⁵ [95%] **RP, HF, OC, TR, CP** | 1 γης **P**^{13,46} **NA**, 0227 [5%] **NU**

30 Πίστει τὰ τεῖχη Ἱεριχώ¹ ἔπεσεν,² κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας.
31 Πίστει Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασιν, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους μετ' εἰρήνης.

Exploits achieved through faith

32 Καὶ τί ἔτι λέγω; Ἐπιλείπει γάρ με³ διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεών, Βαράκ τε καὶ⁴ Σαμψὼν καὶ⁵ Ἰεφθάε, Δαυίδ τε καὶ Σαμουὴλ καὶ τῶν προφητῶν,
33 οἱ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, **34** ἔσβε-σαν δύναμιν πυρός, ἔφυγον στόματα μαχαίρας,⁶ ἐνεδυναμώθησαν⁷ ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων. **35** Ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν· ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρεῖττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. **36** Ἄτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πείραν ἔλαβον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς. **37** Ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν,⁸ ἐν φόνῳ μαχαίρας⁹ ἀπέθανον. Περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν· ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι¹⁰ **38**—ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος—ἐν¹¹ ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσιν καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς.

39 Καὶ οὗτοι πάντες, μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, **40** τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν.

“Let us run with endurance”

12:1 Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς, τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων, ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα καὶ τὴν εὐπερίστατον¹² ἁμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν¹³ τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, **2** ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως Ἀρχηγὸν καὶ Τελειωτὴν, Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινεν σταυρόν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ

¹ ἱεριχω f³⁵ [80%] OC,TR,CP | ἱεριχω NA [20%] RP,HF,NU

² επεσεν f³⁵ P⁴⁶ [94%] RP,HF,OC,TR,CP | επεσαν NA [3%] NU | κατεπεσεν [2%] | επεσον [1%]

³ γαρ με f³⁵ P^{13,46} I [95%] RP,HF,OC,TR,CP | ~ 21 NA [3%] NU | 2 [2%]

⁴ τε και f³⁵ [96%] RP,HF,OC,TR,CP | --- P^{13,46} NA,I [4%] NU

⁵ και f³⁵ [95%] RP,HF,OC,TR,CP | --- P^{13,46} NA,I [5%] NU

⁶ μαχαιρας f³⁵ [97%] RP,HF,OC,TR,CP | μαχαιρης P⁴⁶ NA [3%] NU

⁷ ενεδυναμωθησαν f³⁵ [97%] RP,HF,OC,TR,CP | εδυναμωθησαν P^{13,46} NA [3%] NU

⁸ επρισθησαν επειρασθησαν f³⁵ P¹³ A (88.4%) RP,HF,OC,TR,CP | ~ 21 (N048) (3.4%) | 1 P⁴⁶ (7.5%) NU | two other variants (0.7%)

⁹ μαχαιρας f³⁵ [97%] RP,HF,OC,TR,CP | μαχαιρης P⁴⁶ NA [3%] NU

¹⁰ κακουχουμενοι *rell* | κακοχουμενοι [20%]

¹¹ εν f³⁵ [94%] RP,HF,OC,TR,CP | επι P^{13,46} NA [3%] NU | επ [3%]

¹² ευπεριστατον *rell* | απεριστατον CP

¹³ τρεχωμεν *rell* | τρεχομεν [20%]

κεκάθικεν.¹

All legitimate children receive discipline

3 Ἀναλογίσασθε γὰρ² τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν³ ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμῃτε, ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι. **4** Οὕτω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε⁴ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι. **5** Καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως ἣτις ὑμῖν ὡς υἱοῖς διαλέγεται· «Υἱέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· **6** ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται.»

7 Εἰ⁵ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός· τίς γὰρ ἐστὶν⁶ υἱὸς ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; **8** Εἰ δὲ χωρὶς ἐστε παιδείας (ἥς μέτοχοι γεγόνασιν πάντες), ἄρα νόθοι ἐστὲ καὶ οὐχ υἱοί.⁷ **9** Εἴτα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας εἶχομεν παιδευτὰς καὶ ἐνετρεπόμεθα. Οὐ πολλῶ⁸ μᾶλλον⁹ ὑποταγησόμεθα τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων καὶ ζήσομεν; **10** Οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαίδευον, ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον, εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ. **11** Πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσιν δικαιοσύνης.

Watch your step!

12 Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώ-σατε, **13** καὶ τροχιάς¹⁰ ὀρθὰς ποιήσατε¹¹ τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χῶλὸν ἐκτραπῇ, ἰαθῇ δὲ μᾶλλον.

14 Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμὸν οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον· **15** ἐπισκοποῦντες μὴ τις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μὴ τις ρίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ καὶ διὰ ταύτης¹² μιανθῶσιν πολλοί, **16** μὴ τις πόρνος, ἢ βέβηλος ὡς Ἡσαῦ,¹³ ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς

¹ κεκαθικεν f³⁵ NA [95%] RP, HF, OC, CP, NU | εκαθισεν P⁴⁶ [5%] TR

² γαρ f³⁵ P⁴⁶ NA [90%] RP, HF, OC, TR, NU | ουν [10%] CP

³ αυτον f³⁵ (91.8%) RP, HF, OC, TR, CP | αυτους P^{13,46} (3.6%) | εαυτον A (2.7%) NU | εαυτους N (1.1%) | four other readings 048 (0.9%)

⁴ αντικατεστητε f³⁵ NA [83%] RP, HF, OC, TR, CP, NU | αντεκατεστητε [15%] | αντικατεστηκεν P⁴⁶ | αντεστητε [2%]

⁵ ει f³⁵ [35%] OC, TR, CP | εις NA [65%] RP, HF, NU

⁶ εστιν f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | --- P¹³ NA, I [3%] NU

⁷ εστε και ουχ υιοι f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 2341 P⁴⁶ NA [3%] NU

⁸ πολλω f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | πολυ P⁴⁶ NA [2%] NU | --- [1%]

⁹ μαλλον f³⁵ NA, I, 048 [98%] RP, HF, OC, TR, CP | δε 1 P^{13,46} [2%] NU

¹⁰ τροχιας rell | πραχιας CP

¹¹ ποιησατε f³⁵ A [96%] RP, HF, OC, TR, CP | ποιειτε P⁴⁶ NC [3%] NU | ποιησετε 048 [1%]

¹² δια ταυτης f³⁵ N (84.3%) RP, HF, OC, TR, CP | δι αυτης P⁴⁶ A, 048 (15.7%) NU

¹³ ησασ f³⁵ [30%] | ησασ NA [70%] RP, HF, OC, TR, CP, NU

ἀπέδοτο¹ τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ.² **17** Ἵστε γὰρ ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων κληρονομήσαι τὴν εὐλογίαν ἀπεδοκιμάσθη· μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὔρεν, καίπερ μετὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτήν.

Sinai vs Zion

18 Οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει καὶ³ κεκαυμένῳ πυρὶ καὶ γνόφῳ καὶ σκότῳ⁴ καὶ θυέλλῃ· **19** καὶ σάλπιγγος ἤχῳ καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες παρητήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον **20** (οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον· «Κὰν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται»·⁵ **21** καὶ οὕτως⁶ φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον, Μωϋσῆς εἶπεν, «Ἐκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος») **22** ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών Ὅρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ⁷ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, **23** καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων,⁸ καὶ Κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασιν δικαίων τετελειωμένων, **24** καὶ διαθήκης νέας Μεσίτη, Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ῥάντισμοῦ κρεῖττον⁹ λαλοῦντι παρὰ τὸ¹⁰ Ἄβελ.¹¹

Warning: “Our God is a consuming fire”

25 Βλέπετε μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλοῦντα. Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἔφυγον,¹² τὸν ἐπὶ¹³ γῆς παραιτησάμενοι¹⁴ χρηματίζοντα, πολλῶ¹⁵ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τὸν ἀπ’ οὐρανοῦ¹⁶ ἀποστρεφόμενοι· **26** οὗ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσεν τότε, νῦν δὲ ἐπήγγελλται λέγων, «Ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω¹⁷ οὐ μόνον τὴν γῆν ἀλλὰ καὶ τὸν

¹ ἀπεδοτο f³⁵ ⲭ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | ἀπεδετο P⁴⁶ A, C [3%] NU

² αὐτοῦ f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | εαυτοῦ ⲭA, C [3%] NU | --- P⁴⁶

³ ψηλαφωμενω ορει και f³⁵ (94%) RP, HF, OC, TR, CP | ~ 213 (2.3%) | 12 (1.6%) | 13 P⁴⁶ ⲭA, C, 048 (2.1%) NU | scattered among the variants (1%) have ψηλαφομενω

⁴ και σκοτω f³⁵ (93.3%) RP, HF, OC, TR, CP | 1 σκοτει P⁴⁶ (0.5%) | 1 ζοφω ⲭA, C, 048 (4.8%) NU | --- (1.4%)

⁵ λιθοβοληθησεται *rell* | 1 η βολιδι κατατοξευθησεται [1%] TR

⁶ ουτως C [70%] RP, TR, CP | ουτω f³⁵ ⲭA [30%] HF, OC, NU (I include this to illustrate that many MSS do not drop the final ς before a consonant, even in the minuscule period; which reinforces my suspicion that the practice did not obtain in the Autographs.)

⁷ ιερουσαλημ f³⁵ [80%] RP, OC, TR, CP | ιερουσαλημ ⲭA [20%] HF, NU

⁸ εν ουρανοις απογεγραμμενων f³⁵ 0228 [85%] RP, HF, OC, TR, CP | ~ 312 P⁴⁶ ⲭA, C, 048 [15%] NU

⁹ κρειττον f³⁵ ⲭA, C [95%] RP, HF, OC, CP, NU | κρειπτονα P⁴⁶ [5%] TR

¹⁰ το f³⁵ P⁴⁶ [30%] HF | τον ⲭA [70%] RP, OC, TR, CP, NU

¹¹ ἄβελ f³⁵ [80%] OC, TR, CP | ἄβελ ⲭA [20%] RP, HF, NU

¹² εφυγον f³⁵ P⁴⁶ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | εξεφυγον ⲭA, C, I, 048 [3%] NU

¹³ επι *rell* | 1 της (1.2%) OC, TR

¹⁴ τον επι (+της OC) γης παραιτησαμενοι f³⁵ P⁴⁶ (91.8%) RP, HF(OC)TR, CP | ~ 4123 (4.1%) | 123 (1.2%) | ~ 2341 ⲭA, C, I, 048 (2.3%) NU | three other variants (0.5%)

¹⁵ πολλω f³⁵ P⁴⁶ [96%] RP, HF, OC, TR, CP | πολυ ⲭA, C [3%] NU | ποσω [1%]

¹⁶ ουρανου f³⁵ ⲭ [40%] CP | ουρανων P⁴⁶ A, C [60%] RP, HF, OC, TR, NU

¹⁷ σειω f³⁵ [97%] RP, HF, OC, TR, CP | σεισω P⁴⁶ ⲭA, C, I, 048 [3%] NU

οὐρανόν.» **27** Τὸ δὲ <ἔτι ἅπαξ> δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν¹ μετάθεσιν (ὡς πεπονημένων), ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα.

28 Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχωμεν² χάριν δι' ἧς λατρεύομεν³ εὐαρέστως τῷ Θεῷ, μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας.⁴ **29** καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον.

Practical instructions

13:1 Ἡ φιλαδελφία μενέτω. **2** Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε, διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους. **3** Μιμνήσκεσθε τῶν δεσμίων ὡς συνδεδεμένοι, τῶν κακουχομένων⁵ ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. **4** Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσιν καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, πόρνους δὲ⁶ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός. **5** Αἰφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν, αὐτὸς γὰρ εἶρηκεν, «Οὐ μὴ σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω.»⁷ **6** Ὡστε θαρροῦντας ἡμᾶς λέγειν· «Κύριος ἐμοὶ βοηθός, καὶ⁸ οὐ φοβηθήσομαι. Τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος;»

7 Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἐκβασιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν. **8** Ἰησοῦς Χριστὸς χθές⁹ καὶ σήμερον, ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. **9** Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε,¹⁰ καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιουῖσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες.¹¹

Join Jesus outside the camp

10 Ἔχομεν θυσιαστήριον ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες. **11** Ὡν γὰρ εἰσφέρεται ζῶων τὸ αἷμα, περὶ ἁμαρτίας, εἰς τὰ Ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς, **12** διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθεν. **13** Τοίνυν ἐξερχώμεθα¹² πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμόν αὐτοῦ φέροντες· **14** οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν¹³

¹ τῶν σαλευομένων τὴν **f**³⁵ (94%) RP, HF, OC, TR, CP | 12 **P**⁴⁶ 048 (2.1%) | ~ 312 **NA**, C (3.4%) [NU] | one other variant (0.5%)

² ἔχωμεν **f**³⁵ **A**, C [75%] RP, HF, OC, TR, CP, NU | ἔχομεν **P**⁴⁶ **x** [25%]

³ λατρεύομεν **f**³⁵ **x** [85%] CP, RP, HF | λατρεύομεν **A**, C, 048 [15%] OC, TR, NU | λατρεύσωμεν **P**⁴⁶

⁴ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας **f**³⁵ (90.4%) RP, HF, OC, TR, CP | ~ 321 (3.2%) | ~ 32 δεοῦς (**P**⁴⁶) **NA**, C (048) (3.4%) NU | δεοῦς 23 (1.2%) | ~ 32 φοβου (1.4%) | 12 εὐσεβείας (0.4%)

⁵ κακουχομένων *rell* | κακοχοούμενον (C) [30%]

⁶ δε **f**³⁵ C [96%] RP, HF, OC, TR, CP | γὰρ **P**⁴⁶ **NA** [3%] NU | --- [1%]

⁷ ἐγκαταλίπω **f**³⁵ [50%] OC, TR, CP, NU | ἐγκαταλείπω **P**⁴⁶ **NA**, C [50%] RP, HF

⁸ καὶ **f**³⁵ **P**⁴⁶ **A** [97%] RP, HF, OC, TR, CP [NU] | --- **NC** [3%]

⁹ χθες **f**³⁵ [95%] RP, HF, OC, TR, CP | ἐχθες **P**⁴⁶ **NA**, C [5%] NU

¹⁰ παραφέρεσθε **f**³⁵ **P**⁴⁶ **NA**, C [85%] RP, HF, OC, CP, NU | περιφέρεσθε [15%] TR

¹¹ περιπατήσαντες **f**³⁵ C [98%] RP, HF, OC, TR, CP | περιπατούντες **P**⁴⁶ **NA** [2%] NU

¹² ἐξερχώμεθα *rell* | ἐξερχομεθα [20%]

¹³ μέλλουσαν *rell* | μένουσαν CP

ἐπιζητοῦμεν.

15 Δι' αὐτοῦ οὖν¹ ἀναφέρωμεν² θυσίαν αἰνέσεως διὰ παντὸς τῷ Θεῷ, τοῦτ' ἔστιν, καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. **16** (Τῆς δὲ εὐποιΐας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε, τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός.)

Concluding requests

17 Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε, αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσιν καὶ μὴ στενάζοντες (ἀλυσιτελεῖς γὰρ ὑμῖν τοῦτο).

18 Προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν· πεποίθαμεν³ γὰρ ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν, ἐν πᾶσιν καλῶς θέλοντες ἀναστρέφεσθαι· **19** περισσοτέρως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆσαι ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν.

Benediction

20 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης—ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν Ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν⁴—**21** καταρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ⁵ ἀγαθῷ εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ποιῶν ἐν ὑμῖν⁶ τὸ εὐάρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.⁷ Ἀμήν.

Sign-off

22 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως, καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν. **23** Γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν⁸ Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς.

24 Ἀσπάσασθε πάντας τοὺς ἡγουμένους ὑμῶν καὶ πάντας τοὺς ἁγίους. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας.

25 Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.^{9,10}

¹ οὖν **f**³⁵ A,C [98%] RP,HF,OC,TR,CP[NU] | --- **P**⁴⁶**x** [2%]

² αναφερωμεν *rell* | αναφερομεν [20%]

³ πεποιθαμεν **f**³⁵ [95%] RP,HF,OC,TR,CP | πειθομεθα **P**⁴⁶A,C [3%] NU | πειθομαι [2%] |
οτι καλην θα **x** (Aleph really got lost.)

⁴ ιησουν **f**³⁵ **P**⁴⁶**x**A,C [90%] RP,HF,OC,TR,NU | 1 χριστον [10%] CP

⁵ εργω **f**³⁵ C (96.9%) RP,HF,OC,TR,CP | 1 και λογω A (1.4%) | --- **x** (1.4%) NU | τω **P**⁴⁶

⁶ υμιν **f**³⁵ A,C [70%] RP,HF,OC,TR,CP | ημιν **P**⁴⁶**x** [30%] NU

⁷ των αιωνων **f**³⁵ **x**A(C) [85%] RP,HF,OC,TR[NU] | --- **P**⁴⁶ [15%] CP

⁸ αδελφον **f**³⁵ [95%] RP,HF,OC,TR,CP | 1 ημων **P**⁴⁶**x**A,C [5%] NU

⁹ αμην **f**³⁵ A,C [97%] RP,HF,OC,TR,CP | --- **P**⁴⁶**x**I^v [3%] NU

¹⁰ The citation of **f**³⁵ is based on thirty-seven MSS—18, 35, 201, 204, 328, 386, 394, 444, 604, 757, 824, 928, 959, 986, 1072, 1075, 1100, 1248, 1249, 1503, 1548, 1637, 1704, 1725, 1732, 1761, 1768, 1855, 1864, 1865, 1892, 2080, 2466, 2554, 2587, 2723 and 2817—all of which I collated myself. 2554 is a 'perfect' representative of **f**³⁵ in Hebrews, as it stands, and the exemplars of 35, 1637, 2080 and 2723 may have been, while several others were off by only one variant. Since these MSS come from all over the Mediterranean world (Sinai, Jerusalem, Patmos, Aegean, Constantinople, Bucharest, Trikala, Mt. Athos [six different monasteries], Athens, Grottaferrata, Vatican, etc.) they

are certainly representative of the family, giving us the precise family profile—it is reflected in the Text without exception.

In the statements of evidence I have included the percentage of manuscript attestation for each variant, within either () or []. I have used () for the evidence taken from *TuT*, which I take to be reasonably precise. For the variant sets that are not covered there I had to revert to von Soden and the apparatus of N-A²⁷, supplementing from other sources where possible (Scrivener and Tischendorf)—the percentages offered, I have used [] for these, are extrapolations based on a comparison of these sources.

I venture to predict, if complete collations ever become available, that for any non-Byzantine variants listed with 5 to 1% support (in my apparatus) the margin of error should not exceed $\pm 1\%$; for non-Byzantine variants listed with 10 to 6% support the margin of error should hardly exceed $\pm 3\%$; where there is some division among the Byzantine witnesses the margin of error should rarely exceed $\pm 15\%$. However, I guarantee the witness of $\mathfrak{f}^{35}$. Please see the last footnote for Matthew for further information.